

ŽIVOT I SMRT JUGOSLAVIJE: OD KNJIGE DO PAMFLETA

Miro Kačić

Filozofski fakultet, Zagreb

Primljeno: 17. 03. 1993.

Pet loših glumaca (Pavle Ivić, Nikola Samardžić, Anne Yelen, Pierre Maurer i Slobodan Despot) pronašlo je pravoga autora (P. Garde) i odigralo lošu predstavu (*De l'imprecision à la falsification*).

Nezapamćen pothvat u nakladničkom svijetu izvela je velikosrpska propaganda. Samo nekoliko mjeseci od pojave knjige *Život i smrt Jugoslavije*, francuskoga intelektualca Paula Gardea, pojavila se protuknjiga Srpskog instituta iz Lausanne (Institut Serbe de Lausanne)¹. Želja je pisaca ove knjige da pokažu "svetu" "kakvim je sredstvima autor (P. Garde) uspio zakamufirati u informaciju ono što je špekulacija", "kako je tisak koji za sebe tvrdi da je mrgodan prema propagandi mogao podržati jedan tako poguban pamflet". Začudno je tekstopiscima, naime da se francuski mediji pohvalno izražavaju o knjizi, nazivajući je "referencijalnom", "jako korisnim pregledom", "udžbenikom povijesnim". Kada je nešto začudno, onda je i upitno! Zato se i pitaju je li knjiga Paula Gardea namijenjena "da informira ikoga". Nije li to ipak "nepoštedna borba dezinformacijom protivu Jugoslavije"?

Ja ću, koliko mi to prostor dopušta, nastojati uvesti čitatelja u Gardeovu knjigu *Život i smrt Jugoslavije* i pokušati ukazati na neke elemente optužnice koju su autori knjige *Od nepreciznosti do falsificiranja* podigli protiv Paula Gardea. Na čitatelju je da prosudi.

Početi pisati knjigu, u samim počecima agresije na Hrvatsku, o Jugoslaviji u Francuskoj, pisati je za vrijeme najžešćih napada na Vukovar, Osijek, Dubrovnik, Zadar..., a dovršiti je pred početak rata u BiH, pothvat je koji zaslužuje naše divljenje i pozornost.

Knjiga Paula Gardea *Vie et mort de la Yougoslavie* (Fayard, Paris, 1992) je upravo to.

Paul Garde, slavist svjetskoga glasa, upustio se u dosta težak i zahtjevan posao; objasniti francuskoj javnosti, ili kako je to sam jednom prigodom rekao –

1

1) Paul Garde: *Vie et mort de la Yougoslavie*, Fayard, Paris, 1992 (*Život i smrt Jugoslavije*);

2) Pavle Ivić et alii: *De l'imprecision à la falsification*, L'Âge d'Homme, Lausanne, 1992.

prosječnom Francuzu, vremena i prostore preminule nam Jugoslavije. Zahtjevan posao započet je u ranu jesen 1991 "da popuni nedostatak informacija" (str. 9).

Kako to učiniti, a pokušati ostati nepristran? Zbivanja su takva da se to teško može biti.

P. Garde je knjigu utemeljio na:

1. iščitavanju i suprotstavljanju tekstova (knjiga, novina...) koji su mu bili dostupni;
2. osobnom poznavanju situacije i prostora, ustroja i odnosa u bivšoj Jugoslaviji;
3. razgovorima s ljudima iz raznih područja bivše Jugoslavije.

To nije bilo dovoljno. Trebalo je znati kako približiti prostore zemljopisno tako bliske, a obavijesno tako daleke, u vremenu kad su francuski mediji zasipani oprečnim informacijama i jakom srpskom propagandom. Trebalo je, dakle, početi od početka, od vremena kad su se oni koji ratuju našli na prostorima koje sada obitavaju, i to napisati jednostavnim i čitkim jezikom, a onda sve to oblikovati u skladnu cjelinu prema dobrim didaktičkim i metodološkim pravilima.

Ustroj knjige gotovo je savršen.

Knjiga počinje, dakle, dolaskom Slavena na prostore bivše Jugoslavije, a završava referendumom u BiH.

Knjiga je uz kraći *Predgovor (Avant-propos)*, *Uvod (Introduction)* i *Zaključak (Conclusion)* podijeljena na tri dijela, koja su uobičajena u 23 poglavlja.

Prvi dio, Kratak povijesni pregled (*Apercu historique*), sastoji se od šest poglavlja, kao i treći dio, znakovito naslovljen *Tragedija*.

Središnji dio, nazvan *Panorama*, sastoji se od poglavlja- jer tako određuje sadržaj, što će biti vidljivo u daljnjem prikazu.

Zanimljivo je pripomenuti da *Uvod*, koji je naslovljen *Jugoslavenska raznovrsnost*, počinje znakovitim podnaslovom *Smrt Jugoslavije*.

Povijesni pregled uvodi francuskoga čitatelja u vrijeme dolaska Južnih Slavena na područja koja i danas nastanjuju. To je sumarni, dakle kratki, pregled povijesti sastavnica, naroda i same tvorevine koja će u svijetu biti poznata pod imenom Jugoslavija, zaključno sa smrću Josipa Broza. Znakovito je da P. Garde svodi i prostore i zbivanja, do stvaranja Jugoslavije, pod broj *dva*². Tako prvo poglavlje, koje je naslovljeno *Srednji vijek: dvije kulture*, opisuje vrijeme nastajanja prvih slavenskih država i suprotstavlja rimsku i bizantsku kulturu. Drugo poglavlje, *Moderna vremena: dva carstva*, uvodi nas u vrijeme stvaranja Austrijskog i Otomanskog Carstva. U trećem poglavlju, *XIX. stoljeće – 1918: dvije revolucije*, P. Garde se bavi narodnim preporodima, buđenjem nacionalne svijesti i

²

Već od početka nagovještuje se osnova današnjeg sukoba.

pobunama, kako u okviru Turskog Carstva, tako i u okvirima Austro-Ugarske Monarhije.

Četvrto poglavlje obrađuje razdoblje 1914-1941. P. Garde na samo desetak stranica dobro analizira stanje u Jugoslaviji u tom razdoblju, najavljujući tako prvi sukob između Hrvata i Srba koji će se zbiti za drugoga svjetskoga rata. Kada govori o tomu razdoblju, P. Garde, bilo u petom poglavlju, bilo u kasnijim poglavljima, umanjuje antifašističku ulogu Hrvata, a uvećava antifašizam Srba iz Srbije te ublažuje profašističku ulogu Nedićeve države. To drukčije i nije moglo biti jer je literatura kojom se služio i ona na koju se poziva tako uobličavala taj dio povijesti. Razdoblje od 1945. do Titove smrti prikazano je u završnom poglavlju prvoga dijela lucidnom analizom vremena i događaja.

Središnji dio knjige portretira sastavnice bivše Jugoslavije. Svako od republika, kao i dvjema autonomnim pokrajinama, posvećeno je po jedno poglavlje. I ovdje autor štuje formalni sklad. Svaka republika dobiva trinaestak stranica (osim Hrvatske kojoj je posvećeno dvadesetak stranica). Toga formalnoga načela autor se ne drži pri portretiranju autonomnih pokrajina. To onda odgovara drugom načelu – važnosti područja u odnosima na ovim prostorima. Tako je Vojvodini dano upola manje prostora nego Kosovu. Pojedine su sastavnice uglavnom objektivno prikazane, zanemarimo li poneke manje nepreciznosti, kao one, primjerice, o zemljopisnom određenju Dalmacije, koja počinje odmah poslije Rijeke (str. 174.), ili o uskocima (str. 177.) i sl., a koje bitno ne utječu na razumijevanje političke situacije.

U tri početna poglavlja ovog dijela (*Les nationalités, Les langues, Les religions*) autor uvodi francuskog čitatelja u socio-kulturnu situaciju na bivšim jugo-prostorima. Ono što je za hrvatskog čitatelja najzanimljivije, jest to da se u poglavlju o slavenskim jezicima (u umrloj Jugoslaviji) pojavljuju samo tri jezika: *le slovene, le serbo-croate i le macedonien*. Naravno za nas je najzanimljivije potpoglavlje o *le serbo-croate*. Zašto takav naziv? "... U skladu s francuskom i međunarodnom uporabom", kaže P. Garde. Članak je za francuskog čitatelja više nego informativan. Uvodi ga u jezičnu problematiku hrvatskog i srpskog jezika koja je nas dugo opterećivala. Pregledno je dan sustav dijalekata, problematika vezana uz naziv jezika i motrišta hrvatske i srpske strane glede jezične problematike. Ne može mu se previše zamjeriti to što ostaje pri stajalištu o jednom jeziku, jer su takvo nešto zastupali i mnogi naši "cijenjeni" jezikoslovci. Moramo mu pritom odati priznanje za toleranciju.

Tragedija počinje 1986. dolaskom Miloševića na vlast u Srbiji. U ovom se dijelu knjige P. Garde predstavlja kao vrstan politički analitičar i poznavatelj globalnih kretanja u svijetu. Poredbe srpske političke scene sa Sovjetskim Savezom i s raspadom komunističkog sustava u svijetu navode na misao da bi za Hrvatsku, a i za prostore bivše Jugoslavije, bilo zasigurno puno bolje da je na čelu Francuske bio intelektualac ovoga formata. Samo dvije činjenice ilustrirat će ovu tezu. Poredba između kineske kulturne revolucije i antibirokratske revolucije u Srbiji (koju uostalom Garde i karakterizira kao srpsku kulturnu revoluciju 1986-1989) kao načina mobilizacije masa. Povezivanje riječi *zastoj* sa samoga

početka Memoranduma s činjenicama da se istodobno ista riječ rabi čestimice u Rusiji (str. 254).

I dok se jedan od najstrašnijih ratova, po novim i starim metodama provedbe genocida i osvajanja tuđih područja, vodi u samoj Europi, ta Europa stavlja se u poziciju pristranoga gledatelja (XII. poglavlje – *Les spectateurs*). Optužba ide prije svega na račun Francuske, jer Njemačka je odmah znala prepoznati i službeno imenovati agresora i počinitelja teških zločina.

Dva su moguća raspleta (pog. XXII – *Les dénouements*): *rasplet silom i rasplet pravom*. Bez energične međunarodne akcije mogao bi se ponoviti "ciparski slučaj", upozorava Garde. To bi onda značilo pobjedu Miloševića i učvrstilo njegov položaj za dugo vremena. Izostane li ta akcija, dogodit će se u Bosni ono što se sada događa, predviđa Garde (knjiga je završena prije rata u BiH). *Rasplet pravom* je, za Gardea, rješenje koje bi poštovalo demokratske principe i pokušalo zadovoljiti prava svih strana. Rasplet, kako ga vidi P. Garde, blizak ja stajalištu hrvatske strane, ne zato što je Garde prohrvat, već zato što je to jedino moguće logičko rješenje, koje uključuje i BiH kao cjelovitu.

Knjiga je dobro stručno osmišljena te nadopunjena kartama i važnim tabelarnim pregledima.

Uz indeks osoba francuskom će čitatelju pomoći i bibliografija djela, vezana relevantno za balkanske i bivše jugo-prostore, na francuskom i drugim zapadnoeuropskim jezicima, počem od 1980. godine do pojave knjige. Da bi se čitatelj bolje snašao, tu je i lista gradova koji su poznati pod različitim imenima na francuskom ili drugom europskom jeziku (ako ime na francuskom ne postoji). Sadašnjem imenu grada dodana su prijašnja, ako je grad mijenjao ime. Tako, primjerice, uz Kraljevo nalazimo Rankovićevo i Karanovac.

Uz to nalazimo na kraju knjige i kratak kronološki pregled najvažnijih zbivanja na ovim prostorima od podjele Rimskog Carstva (395. god) do 29. veljače 1992, tj. do referenduma u BiH. Važnost pojave ove i ovakve knjige, kako u Francuskoj tako i u svijetu, od golemog je značaja. Njena aktualnost ne prestaje ni danas, dapače Garde se njome predstavlja kao vrstan poznavatelj ovoprostornih prilika i povijesti, ali i kao dobar polito-analitičar. Ovo je jedan od rijetkih, ako ne i jedini, sažeti povijesni pregled ovih prostora. Ovu bih knjigu preporučio najširoj čitalačkoj publici, a poglavito političarima svih orijentacija, svih vremena i prostora.

Kada si Francuz i ako hoćeš biti objektivan, eto ti načina da se zamjeriš "velikosrbima".

Kako početi napad? Okušanom boljševičkom metodom – osuditi čovjeka prije no što je iznesena ijedna činjenica. Tako uvaženi svjetski stručnjak, koji nikad nije težio publicitetu, "trči za medijima", a "diletantizam profesora Gardea" zbunjuje (prve riječi uvoda) – diletantizam je pokazan prije nego što je dokazan, ako o diletantizmu uopće može biti riječi.

Srpska promidžba još je jednom reagirala hitro. Knjiga *De l' imprecision à la falsification (Od nepreciznosti do falsificiranja)* pojavljuje se ujesen 1992. Kao

koautori pojavljuju se poznati promicatelji Memoranduma SANU, Pavle Ivić, Slobodan Despot i Nikola Samardžić. Da bi knjiga dobila na uvjerljivosti i kako bi se Gardea pokazalo kao pamfletista, najbolje je poslužiti se pamfletom, a za nakladnika uzeti moćnu srpsku izdavačku kuću u Švicarskoj, *L'Âge d'Homme* (koji je bio i jedan od Gardeovih izdavača). Iza imena ovog nakladnika krije se *Institut Serbe de Lausanne*, što je zbog zakona o nakladničkoj djelatnosti vidljivo na unutarnjoj stranici uveza knjige. Knjiga se pojavljuje u "kolekciji" *Yougoslavie questions et arguments* (Jugoslavija pitanja i argumenti).

Ton čitavoj knjizi dat će u *Uvodu* Slobodan Despot. Samo jedan kratki izvadak iz *Uvoda* pokazat će totalitarni mentalitet autora: "Bez da ga je ovlastilo ikoje službeno tijelo, bilo francusko, bilo međunarodno, on (P. Garde) razvija do pojedinosti na kraju knjige (misli se – Gardeove, op. a.) modalitete razrješavanja krize". Pitanje koje se nameće samo od sebe je: Kako se netko uopće usudio bilo što izreći ili napisati, a da ga za to nije ovlastio neki CK Srbije ili neki velikosrpski duhovnik?

Kako pobuditi sumnju čitatelja u časnost prof. Gardea? Upitom? "Kako to da se profesor Garde, koji tako dugo i dobro poznaje prilike u Jugoslaviji, tek sada upustio u pisanje knjige"? Garde je unaprijed odgovorio na to pitanje kada je u uvodu iznio motive pisanja svoje knjige. Francusko je javno mnijenje, prema Gardeu, pokazalo nerazumijevanje situacije i nepoznavanje osnovnih činjenica.

Zatim će početi napadi uobličeni u pet izdvojenih cjelina na 135 stranica.

Prvi će krenuti najpoznatiji, već tridesetak godina osobni prijatelj Paula Gardea, poznati velikosrbini Pavle Ivić, koji je već davno Srbiji pripojio Dubrovnik i prisvojio dubrovačku književnost (i to, gle igre slučaja, osamdesetih godina u uglednom slavističkom časopisu iz Francuske) – Memorandum je već bio na sceni. On će htjeti dokazati kako je Gardeova knjiga "model političke promidžbe".

Svijet je zadojen protusrpstvom. U Zagrebu i Ljubljani stvorene su moćne državne promidžbene institucije, a strani novinari, pa ni francuski, nisu zainteresirani za pravo stanje stvari. Tako je Srbija izgubila medijski rat i prije nego je započeo (str. 12-13), početne su teze P. Ivića. A jednostrani pristup problematici, koji karakterizira knjigu P. Gardea, ogledao se, prema Iviću, u činjenici što je Garde napisao: "Poslije Zvonimirova vladanja kruna Hrvatske je prešla u ruke ugarskome kralju Kolomanu. Hrvatsko-mađarska personalna unija trajala je 8 stoljeća, do 1918." Pritom je Garde ispustio bitnu činjenicu koju Ivić vidi ovako: "Nakon što je pregazila Hrvatsku vojsku na Gvozdu, gdje je stradao Petar, posljednji hrvatski kralj, mađarska je vojska okupirala zemlju."

Navedeni citat iz Gardeova djela jedan je od malobrojnih citata na 135 stranica knjige. Metodologija je ovakva: Gardeove ideje se prepričavaju, s eventualnim navodima stranica na kojima se nalaze. Čudna metodologija kojom se hoće dokazati falsifikat i nepreciznost teksta.

Nikola Samardžić karakterizira P. Gardea kao turista u povijesti. Falsifikat će dokazati time što je Garde "strastveni amater" i "znatiželjni turist" ili "elegantnim i prestižnim uvezom knjige". Knjiga bi trebala biti falsifikat i zato što su "neki intelektualci u službi mržnje", poglavito Alain Finkielkraut i André Glucksman...

Anne Yelen (Jelen) piše o Gardeu kao "čudnom prijatelju Srba". A njegova je knjiga falsifikat i zato što je neku njenu tvrdnju izvadio iz konteksta i zato što knjiga *Vie et mort de la Yougoslavie* predstavlja teze hrvatske promidžbe koju u Francuskoj predstavljaju Mirko Grmek i A. Finkielkraut. Anne Yelen završava svoj prilog konstatacijom da Srbiji ne trebaju neprijatelji kad ima takve prijatelje kao Paula Gardea.

Naslov napisao Pierrea Maurera, jedini u kojem se otvoreno ne vidi veza sa Srbijom, pa makar to trebao biti dokaz objektivnosti knjige, govori o njemu samom više nego o P. Gardeu: "Obmana profesora Gardea ili deliriji zabludjeloga slavista".

Posao, započeo u Uvodu, dovršit će S. Despot na pedesetak stranica završnog teksta. Gardeova knjiga je "dezinformacija u ljudskom licu" zato što je gospodin Garde "pobrkao srpske kraljeve Milana i Aleksandra Obrenovića". A srpska je agresija valjda legitimna zato što P. Garde "brka Antu Pavelića sa zubarom Pavelićem" (opet priča o zubaru) ili zato što Srbi ne kažu *oksigen*, kako to "dezinformiše" P. Garde, već *kiseonik*. A to što je Garde pravilno napisao hrvatske riječi, dokazuje, valjda, njegovo prohrvatstvo (prema analogiji – tko kaže tisuća, ustaša je). Inače, literatura kojom se služi Garde je "hramava" jer nije, primjerice, "iz jugoslavenskog programa (1916)" citirao ona mjesta koja je, prema Despotu, trebao citirati. A nije se služio ni nekim izvorima koje eto on, Despot, smatra važnim. Osobno sam upozorio (M. K.) u prikazu Gardeove knjige na neke od nedostataka u Gardeovom viđenju, ali nisam optužio Gardea za falsifikat jer se služio nekim knjigama koje se meni ne sviđaju ili iznosi stavove koji odudaraju od mojih.

Protuknjiga završava i protubibliografijom od petnaestak knjiga, bez neizbježnih autora poput Vuka Draškovića, Dobriše Ćosića i knjiga u izdanju nakladnika *L'Âge d'Homme*, gdje je S. Despot tajnik izdanja o Jugoslaviji.

Želeći dokazati da je knjiga P. Gardea falsifikat, autori su napravili pamflet koji vrví od nepreciznosti, falsifikata, zamjene teza i čudnih (ali u velikosrpske promidžbene svrhe – razumljivih) hipoteza.